

Nyt og noter

SKOLEHISTORISK

KILDEMATERIALE I BREVE TIL AMTMANDEN

Til belysning af skoleforhold i 1700-tallet skal her omtales et kildemateriale, som hidtil ikke – eller sjældent – har været udnyttet i de almindelige skolehistoriske fremstillinger. I forbindelse med en lokalhistorisk undersøgelse gennemgik jeg på Landsarkivet for Sjælland en række pakker med breve fra 1724-1819, indsendt til amtmænd over Københavns amt.

Materialet indeholder stof fra mange områder af dagliglivet i amtet – bl.a. oplysninger om skoleforhold i landsbysamfundet. Særdeles interessant er de mange skolemandtaller, der foreligger for næsten samtlige kgl. skoler i 1730, 1735 og 1739 i Københavns amt.

Skolemandtaller

I de første år efter rytterskolernes oprettelse i 1721 holdt skoleholderen mandtal over landsbyens skolepligtige børn. På listerne opførtes de gårdmænd og husmænd, der havde børn i den skolepligtige alder. Børnene blev opført under faderens navn samt deres alder det pågældende skoleår – enkelte børn blev opført under moderens navn, hvis hun var enke eller ugift. Men udover børnenes navn og alder førte skoleholderen også liste over børnenes forsømmelser.

Forsømmelserne kunne være af mange forskellige årsager. Hyppigt skrev skoleholderen: »Forsømmer ofte«, »forsømmer lidt« eller »kommer aldrig«. Listerne varierer meget fra sogn til sogn. Undertiden anfører skoleholderen årsager som: »syg« eller »ude at vogte«. En undersøgelse af listerne kunne muligvis give os et bedre kendskab til, om det var husmandsbørn, der vogtede kvæg, om det var gårdmandsbørn, eller om det var ligeligt fordelt.

Spørgsmålene er mange til dette spændende materiale. F.eks., hvor mange dage gik de i skole? Skoleholderen i Ganløse regnede skoledagene til 48 uger og 2 dage. Med en uge på 6 skoledage giver dette 290 undervisningsdage om året. Ud fra dette tal angav han, hvor mange uger og dage, børnene forsømte. Det store antal undervisningsdage må antageligt have resulteret i mange forsømmelser, og dog skriver skoleholderen i Ledøje i 1731, at i byen har ingen børn forsømt gennem flere måneder uden gyldig grund. Han omtaler her en mæslingeepidemi som årsag til forsømmelser.

Udover forsømmelser opførte skoleholderen også på hvilket undervisningstrin, børnene befandt sig. Når de startede som 5-6 årige lærte de ABC og Luthers 5 poster. Senere læste de Luthers katekismus, og senere igen læste de stadig Luthers katekismus, men nu med en forklaring af teksterne. De børn, der nåede længst, gennemgik igen Luthers katekismus med forklaring og lærte desuden Davids salmer. Nogle børn nåede aldrig længere end til Luthers 5 poster, medens andre allerede som 7-årige læste Luthers katekismus med forklaring og Davids salmer.

I 1739 mødte i Ledøje skole gårdmand Søren Nielsens to døtre, Anne på 9 år og Kirsten på 5 år undertiden i skolen. Begge piger undervistes på samme niveau, nemlig Luthers 5 poster, hvorimod indesidder Mogens Pedersens enkes datter Kirsten på 7

år, der ej heller gik regelmæssigt i skole, allerede læste Luthers katekismus og Davids salmer. Undervisningen var meget præget af pietismen, og da de religiøse tekster var meget vanskeligt tilgængelige for børnene, har dette vel nok givet lyst til en forsømsdag nu og da.¹⁾

Skolemandtallerne viser, at tilsyneladende gik en del af børnene regelmæssigt i skole. Kun en større undersøgelse af materialet vil kunne påvise, hvor stor en procentdel af børnene, der gik regelmæssigt i skole. Efter 10 års alderen gik færre børn i skole. Antageligt havde børn under 10 årsalderen ringere betydning som arbejdskraft for forældrene. Efter 10 årsalderen blev deres arbejdskraft alt vigtigere, hvilket kan være årsag til, at mange børn forlod skolen efter det fyldte 12 år. Først i 1800-tallet fik børn over 10 år sæde- og pløjeferie.²⁾

Med ca. 290 undervisningsdage, der om vinteren lå fra kl. 7-11 formiddag og fra 2-4 eftermiddag og om sommeren fra kl. 7-11 formiddag og fra 2-6 eftermiddag har børnene haft mulighed for at lære at læse, skrive og regne.³⁾ Når det ikke lykkedes i tilstrækkelig grad, må man pege på flere årsager. Eksempelvis skulle der betales ekstra for at lære at skrive og regne visse steder.⁴⁾ Der kan vel også peges på den ringe uddannelse af skoleholdere og det dårlige undervisningsmateriale.⁵⁾

Undertiden siges det, at de unge havde en ringe læsefærdighed, når de skulle overhøres ved konfirmationen.⁶⁾ Men i 1792 skrev provsten i Ballerup til amtmanden, at han i år kun havde bortvist 2 ud af 26 konfirmander, fordi deres læsefærdighed var for ringe – egentlig en relativ lille del af konfirmanderne. At en del af konfirmanderne har måttet døje med et handicap i form af dårlig udtale på grund af forkert tandstilling, læspen og flere andre årsager, vejer vel også til i udtalelser om den dårlige læsefærdighed blandt 1700-tallets ungdom.

Vilje og evne til at støtte børnenes skolegang

Hvorvidt forældre havde råd til at lade deres børn gå i skole, kan det være vanskeligt at få kendskab til. Forældrene betalte 1 Mark årligt i skolepenge, uanset hvor mange skolesøgende børn, de havde. Ikke alle forældre kunne dog afse dette beløb. Regimentskriver Dahl sendte i 1786 en liste til amtmanden over de forældre i Ballerup, der ikke havde betalt skolepenge gennem 3 år til den kgl. skole. Af listen fremgår det, at kun 7 mænd ikke havde betalt for deres børn. Da Dahl foreholdt forældrene dette, betalte 2 af mændene omgående det skyldige beløb. De resterende mænd angav forskellige årsager til, at pengene ikke var blevet betalt. Jørgen Larsen, spinder på Jonstrup fabrik, erkendte, at hans børn ikke gik i skole, da han mente, at de var fritaget for skolegang af ejeren på Jonstrup fabrik. Desuden læste han selv med børnene hjemme. Regimentskriveren kommenterede, at det var et påskud. Peder Jørgensen skyldte for 2 år men forklarede, at han beboede en gårdsplads og betalte skat til bonden, der før havde gårdspladsen. Han lovede dog at betale omgående. Niels Olsen, dragon og daglejer, skyldte ligeledes for 2 år. Han havde ikke betalt, fordi hans børn ikke gik i skole, men når han fik i sinde at lade sine børn gå, ville han betale skolepengene – en dristig bemærkning af en daglejer. Dahl skrev til amtmanden, at Niels Dragon ikke kunne fritages, da hans børn var i den skolepligtige alder. Amtmanden Hans Christophersen lovede straks at betale, da han blev foreholdt sin gæld. Frans Corel's hustru sagde, at hun var fattig og alene med en datter på 12 år, efter at manden var løbet bort. Hun kunne derfor ikke betale.

I 1787 var der i Ballerup 72 skolepligtige børn mellem 5 og 9 år og 38 børn mellem 10 og 14 år – i alt 110 skolebørn. Kun forældre til 10 børn – eller mindre end 10% – skyldte for deres børns skolepenge.⁷⁾ De 10 børn fordelte sig med 8 piger og 2 drenge fra 6-12 år. Materialet er dog for spinkelt til, at man tør drage den slutning, at de fleste forældre i 1700-tallet havde evne og vilje til at betale for deres børns skolepenge. Det viser dog, at i Ballerup by var interessen overvejende god. Også andre steder viste bønderne interesse for deres børns skolegang, som f.eks. fra Veksø.

Veksø – et anneks til Stenløse sogn – fik ingen skole, da rytterskolerne blev oprettet. Veksø hørte til den kgl. skoles skoledistrikt i Søsund, men for at komme til skole måtte børnene passere et vadested over Veksømoses vandløb. Denne skolevej fandt bønderne i Veksø var for farlig for deres børn, og de byggede derfor selv et nyt skolehus i Veksø by.

Det var en bekostelig affære for bønderne selv at bygge skolehus og ansætte en lærer. Veksøbønderne kunne derfor kun betale deres skoleholder 10 Rdl. om året i løn, en løn som – til sammenligning med de 24 Rdl. de kgl. skoleholdere fik – var temmelig ringe. Efterhånden ønskede skoleholderen mere i løn, men da det faldt bønderne vanskeligt at betale mere, skrev de i 1741 til amtmanden om hjælp til skoleholderens løn. Desværre blev deres initiativ ikke belønnet, idet amtmanden svarede, at der i forvejen var en kgl. skole i området, hvis omkostninger rytterdistriktets kasse i forvejen skulle udrede. I brevet til amtmanden anførte bønderne, at de havde opsat en egetræsplade på skolens mur med følgende inskription:

»Da Sytten hundred mand skrev og Ottetive,
Tillod Kong Frederich den fjerde her at blive,
En Skole bygget op for Børn som ere smaa,
Og kand om Vinteren ey til Søsund skole gaae,
Der paa har Vexø Mænd for deres egne Pænge,
Opbyggt en Skole her, Gud lad dend staa saa længe,
Som der er Kircker til og Skoler i vort Land,
At Siælene dis fleer til Himlen komme kand,
Vil nogen midlertiid saa rund og gavmild være,
Og udi Jesu Nafn til Skolen lidt forære,
til nogen liden hielp for Skoleholderen,
Hand maa forvente sig Guds rige Løn igien.«

Det er tydeligt, at inskriptionen er inspireret af tavlen fra de kgl. skoler. På Frederik d. 4.'s tavle er først en henvendelse til Gud, den højeste over alt. På Veksø tavlen henvender man sig til kongen som den højeste i landet. Derefter kommer en forklaring, om hvorfor Frederik d. 4. byggede skolerne, men også bønderne omtaler årsagen til deres skoles bygning. Til sidst omtaler begge tavler et ønske for fremtiden, og at skoler må blive ved at bestå.

De kgl. skolers tavle:

»Halvtredsindstyve Aar Gud har Du mig opholdet,
At Sygdom, Kriig og Pest mig intet ondt har voldet,
Thi yder ieg min Tack, og breeder ud Dit Navn,
Og bygger Skoler op, de Fattige til Gavn,
Gud lad dette Værck Naades Fylde kiende!
Lad denne min Fundatz bestaa til Verdens Ende,

Lad altid paa min Stool, een findes af min Ætt
som meener DIG MIN GUD OG DISSE SKOLER rætt.«

Det var ikke ualmindeligt, at bygninger ved opførelsen fik en tavle opsat, og der har muligvis eksisteret mange variationer af skoletavler opsat på andre skoler end de kgl. I 1743 ønskede bønderne i Kirkerup sogn også en skole til deres landsby.⁸⁾ De henvendte sig til biskop Peder Hersleb under en visitats, og han svarede, at hvis det var muligt, ville han gerne hjælpe. I 4 år ventede bønderne på svar, og da dette udeblev, byggede de selv en skole. På præstens ansøgning bevilgede kongen hurtigt 10 Rdl. til skoleholderens løn af rytterdistriktets kasse. Her blev bøndernes initiativ belønnet, og som tak opsatte de en tavle på skolen med følgende inskription af præsten:

»See Himlens forsyn selv, at Kongens nidkær Naade,
Har denne Scole Bygt til Siæle gavn og Baade
Sit Rette Øye Meed Gud lad dend altid naae,
Gud lad dend Blifve ved saa lenge Scholer staae.«

De her omtalte eksempler viser en klar interesse for børnenes skolegang i de pågældende landsbyer, men er disse eksempler undtagelser? En større inddragelse af skolematerialet i amsarkivernes korrespondance-sager vil muligvis give et bredere kendskab til forsømmelser, skoleundervisning og bøndernes indstilling til skolen. Yderligere vil der være gode muligheder for at komme tættere på de problemer, der har været omkring de enkelte skoler i lokalsamfundene.

Rita Holm

1. Joakim Larsen: Bidrag til den danske Folkeundervisning og Folkeskoles Historie 1536-1784. 1916, s. 158.
2. Gunhild Nissen: Bønder, Skole og Demokrati. 1973, s. 173.
3. Som 1, s. 208.
4. H. Chr. Johansen: Dansk Socialhistorie, bind 4, 1979, s. 248.
5. Georg Hansen: Degnen. 1944, s. 349.
6. Som 1, s. 301.
7. Folketællingen for 1787. Rigsarkivet.
8. S. Ellkier-Pedersen: Bogen om rytterskolestavlerne. 1971, s. 78.

DE REVENTLOWSKE SKOLER PÅ FYN HOLDER 200 ÅRS JUBILÆUM

Den 18. december 1983 har de såkaldte reventlowske skoler eksisteret i 200 år. Johan Ludvig Reventlow byggede den første af sine tre skoler i Gærup og indviede den ved en højtidelighed ovennævnte dato. I begyndelsen af året 1784 påbegyndtes undervisningen i en ældre bygning i Hågerup distrikt, mens det tredie distrikt, Grønderup, fik sin nyopførte skole i 1786.

I den gamle Reventlow-skole i Grærup har Brahetrolleborg Folkemindesamling, der blev etableret i 1975, indrettet et museum, der fortæller om den gamle skole. Det er folkemindesamlingens tanke at markere jubilæet ved dels at udsende et festskrift og dels ved at højtideligholde selve dagen.

F. Th. Michaelsen

200 ÅRS SEMINARIEJUBILÆUM I TØNDER I 1988

Mandag, den 29. september – Mikkelsdag – 1788 åbnedes i Tønder et »skolelærerinstitut«, en lærerskole. Det var blevet grundlagt ved en fundats, der var oprettet af den i 1787 afdøde Balthasar Petersen, provst i Tønder fra 1746 til sin død. I 1829 blev seminariet i Tønder statsseminarium og førte i de følgende 91 år under de nationale spændinger, først i det danske hertugdømme Slesvig og sidenhen i den prøjsiske provins Slesvig-Holsten, en omskiftelig tilværelse, før det i 1920 igen blev et dansk statseminarium. Og som sådant har det nu virket i mere end 60 år under skiftende vilkår for læreruddannelsen.

I 1988 vil seminariet således kunne fejre sit 200 års jubilæum.

I den anledning er der af seminariets lærerråd nedsat et jubilæumsudvalg med det foreløbige kommissorium at forberede udgivelsen af et jubilæumsskrift.

Det er udvalgets opfattelse, at dette skrift bør have et til lejligheden passende format. Seminariet i Tønder er det ældste danske seminarium, og dets historie er som nævnt broget og spændende, ikke mindst på grund af seminariets geografiske beliggenhed og dets betydning som kulturinstitution i grænselandet.

Det er derfor hensigten, at jubilæumsskriftet ikke blot skal være et stykke skolehistorie, men at det skal afspejle situationen i grænselandet og vise seminariets betydning i denne sammenhæng.

Tematisk vil skriftet komme til at omfatte forskellige pædagogiske, sociologiske, politiske og personelle aspekter af seminariets liv i fortid og nutid. En seminariehistorie i traditionel forstand bliver der altså ikke tale om.

Hvad indholdet iøvrigt angår er det udvalgets opfattelse, at det naturligvis skal hvile på et solidt videnskabeligt grundlag, men at det i formen skal have en vis folkelig karakter, så det henvender sig til en bredere læserkreds, end lignende skrifter sædvanligvis gør.

Netop på grund af det påtænkte indholds særpræg er det naturligt for seminariets jubilæumsudvalg allerede på indeværende tidspunkt at henvende sig til dette tidskrifts læsere for om muligt på den måde at opspore oplysninger, der på naturlig måde vil kunne indgå i forberedelserne til jubilæumsskriftet.

Jubilæumsudvalget modtager derfor gerne henvendelser fra personer med interesse for Tønder Statsseminarium og med kendskab til sider af dets historie. Man bedes i givet fald kontakte Tønder Statsseminariums jubilæumsudvalg, Holmevej 2, 6270 Tønder. Tlf. (04) 723511.

*Jacob Rod, konst. rektor
Gudmund Tybjerg, sem.adjunkt*

SLØJDEN I SVERIGE

Den svenske uddannelsesinstitution for sløjdlærere under universitetet i Linköping har 1976-1980 haft et stort projekt i gang vedr. sløjdundervisning i skolen. Der er kommet i alt 9 rapporter. De fleste er udsendt under fællestitlen Skolan och slöjden. Nogle af dem er af stor skolehistorisk interesse. Det gælder således i høj grad nr. 3, som er skrevet af Thorsten Lundberg og Kristina Malmberg. Den er fra 1979 og fortæller om sløjdens udvikling fra undervisningsplanen af 1955 til undervisningsplanen af 1980. Man kunne ønske, at en tilsvarende rapport var skrevet om danske forhold, men som dansk sløjdlærer kan man umiddelbart ikke genkende til problematikken, og udviklingen minder meget om den, der har fundet sted her i landet, selv om vilkårene har været en del anderledes her.

Rapporten handler som de øvrige i projektet om såvel »textilsløjde« som træ- og metalsløjde, men udviklingen i de to fag, som vi kalder håndarbejde og sløjde, har tilsyneladende været ret parallel. Thorsten Lundberg og Kristina Malmberg har fulgt udviklingen på nært hold i de godt 20 år, der fortælles om. Sløjdundervisningen kom igang i Sverige tidligere i forrige århundrede end her, men blev først obligatorisk i 1955, mens vi – om end ikke fuldt ud i praksis – indførte obligatorisk sløjde for drenge i 1937.

Karl-Henrik Eriksson siger i en indledning, at det skabende arbejde bør have en fremskudt plads i uddannelsens idéhistorie. Omkring 1960 begyndte nye ideer at gøre sig gældende. Det var Skolöverstyrelsens opfattelse, at sløjden skulle »förändras mot en mer elevinriktad verksamhet«. Der skulle være »ökat utrymme för sinnesträning och personlighetsutveckling« (s. 8). Der var om begge sløjdarterne en debat, som medvirkede til udvikling af en mere elevcentreret undervisning. Lærernes tro på elevernes evne til selv at planlægge deres sløjdearbejde og tage ansvar for udførelsen af det øgedes lidt efter lidt. En kritik af den daværende undervisning medvirkede sikkert til udviklingen. Den elevaktive arbejdsform er i dag et hovedtræk ved undervisningen, og sløjden er gået mere i retning af det praktisk-tekniske uden derfor at give afkald på det æstetiske grundsyn.

Eleverne skal ikke længere blot arbejde efter voksnes skitser eller modeller. Når de broderer eller væver, udfører de selv skitser og broderer eller væver på børns måde. Meget, som tidligere ansås for selvfølgeligt, er blevet stillet under debat. Textillærerne mente ikke, der kunne blive tale om elevernes egen mønstertegning, når de skulle sy. Men det blev der, selv om der også sys efter færdigt mønster.

Debatten var ikke præget af egentlig pædagogisk strid om spørgsmålet om øget elevmedvirken i sløjde, men mere af, at man forsvarede sig mod forandringer.

Undervisningsplanerne har siden arbejdet i skolekommissionen af 1946 understreget de praktiske fags betydning. Men det ses ikke af timeplanen. Fagtrængsel og »krype« arbejdstid for eleven har givet stadig færre muligheder for udvidelser for et enkelt fag. Dog fik elever, som ikke gik over til mere teoretisk prægede skoleformer betydelig tid til sløjde. Med undervisningsplanen af 1969 fik alle elever sløjde (håndarbejde og/eller sløjde) som obligatorisk fag i 3.-9. kl.

Alle er enige om, at de grundlæggende færdigheder: at tale, læse, skrive og regne

skal forstærkes, ligesom man er enige om, at de praktiske fag skal styrkes, men der er den forskel, at når det gælder de boglige færdigheder, nøjes man ikke med ord, men er parat til at sætte ressourcer bag – mere end tusind nye lærerstillinger foreslås 1978/79. Forfatterne sukker på sløjdens vegne over, at det praktisk skabende ikke medregnes til basisfærdighederne. De håber, at det kommer ved næste revision af undervisningsplanerne.

Også læreruddannelsen redegøres der for. Når man i Sverige benytter faglærere i sløjd, skyldes det for en stor del, at undervisningen tidligere var dårligere betalt i dette fag end i andre.

Uddannelsen er flyttet fra Nääs, der har haft stor betydning for udviklingen i Danmark og andre lande, til Linköping.

Bag en del vigtige ændringer i skolen ligger efter forfatternes mening en ændring i menneskesynet i samfundet. Det er blevet en grundopfattelse, at alle mennesker har lige værdi, og at skolen derfor skal give lige muligheder for alle. Mange mener, at netop kravet om lighed er årsag til skolens problemer og elevernes lave motivation. Men eleverne trives i sløjden. Derfor bør man ikke teoretisere den, men bygge bro til skolens andre fag. Dette kan give mindelser om den danske bekendtgørelse om undervisningen på seminarierne af 4.5.1931, hvor det hedder om sløjd i § 38: »... saa at Sløjden paa Seminarierne kan blive et Hjælpefag for Børneundervisningen i andre Fag ...«. Støtte for tanken om sammenhæng mellem de praktiske og de teoretiske fag findes hos Piaget, Freinet og Steiner, siger forfatterne.

At forfatterne ikke tænker sig det, som det var tænkt i vor seminariebekendtgørelse af 1931, siges klart. Der er ringe fare for, at sløjden blot bliver hjælpefag for andre fag, »om den tänkta samverkan som kan ske utgår ifrån sløjdens arbetsformer med experimenterande och laborativt arbete med praktisk/estetiska tillämpningar av lärostoff« (s. 38). Dette minder mere om de danske tanker om og eksperimenter med »sløjd som centralfag« i århundredets første halvdel.

Også rapport nr. 4, der er skrevet af Karl-Henrik Eriksson, er interessant fra en skolehistorisk synsvinkel. Den handler om vurderingen af praktisk og teoretisk arbejde i idéhistorisk perspektiv.

Med udgangspunkt i C. P. Snows artikel fra 1956 »The two Cultures« behandler forfatterne den dualisme, der i så høj grad præger vor dagligdag i samfundet og i skolen. Kapitlerne hedder: Praktisk-teoretisk, Humanistisk-naturvetenskapeligt, Mandligt-kvindeligt, Arbejde-fritid og Förlagor-eget skapande. (Förlagor = færdige arbejds- tegninger og modeller).

Efter min mening kan man ikke opfordre for stærkt til gennemlæsning af eller fordybelse i denne rapport. Den rører ved problemer, som er af fundamental betydning for vor tænkning om samfundsforhold og ikke mindst uddannelsesforhold.

Også rapport nr. 9 er i høj grad historisk. Den er skrevet af Arne Önnarsten og handler om metodikken i »textilsløjd«. I indledningen siges det, at det »har fallit sig helt naturligt at redovisa dagens läge som en del av et historisk skeende«. Det er nok altid en god idé at skabe baggrund for forståelsen af nutidige problemstillinger ved hjælp af historien. Her gøres det udmærket med mange citater fra såvel sløjdens som håndarbejdets historie.

Rapport nr. 3 og 4 kan varmt anbefales alle historisk interesserede skolefolk. De øvrige har vel hovedsagelig interesse for sløjd- og håndarbejdsfaglærere, men et så am-

bitiøst projekt inden for et fag i skolen må egentlig have interesse for mange andre end de i faget direkte implicerede, også selv om det er udført i et naboland. Dels er skolen en helhed, og alle fagene er jo en del af børnenes verden i skolen, og dels har problemer og problemstillinger i skolens fag mange lighedspunkter. Der er måske grund til at sukke over, så lidt de virkelige problemer for de praktisk/skabende fag i dagens skole egentlig behandles. Men dem havde man måske knapt øje for endnu i slutningen af 70'erne. Der er en bemærkning i rapport nr. 3 om, at et afsnit om disse fag i läroplanen fra 1962 er påfaldende individcentreret (s. 17), og en anden i samme rapport om, at man i skolen har haft opmærksomheden rettet mod de sociale mål i läroplanen fra 1969. En rapport om feltforsøg i grundskolen viser da også, at man i disse forsøg har været opmærksom på, at elevcentreret ikke er det samme som individcentreret. Alligevel er det et spørgsmål, om sløjden kan løse sin meget påkrævede opgave i dagens skole og dagens samfund alene ved at lægge vægt på gruppearbejde og samarbejde mellem fagene. Herved forbliver skolen et lukket system. Hovedsynspunktet, at arbejdet ikke blot skal være reproducerende, er vel nu ved at være almindeligt anerkendt.

Lejf Degnbol

SKOLEHISTORISKE SPECIALEAFHANDLINGER

Som led i uddannelsen til cand. mag. skriver de studerende et speciale, en afhandling på ca. 100 sider om et selvvalgt emne inden for den studerendes hovedfag. Disse specialer, er ofte rummer væsentlige forskningsresultater, formidles kun i begrænset omfang til et større forum i form af bøger eller artikler. I tusindvis ligger de på specialebibliotekerne og læses kun af dem, der ved, at det pågældende speciale eksisterer, samt hvor og hvordan det kan lånes.

En del af specialerne beskæftiger sig med dansk skolehistorie, og til glæde for Årbogens læsere bringes her en fortegnelse over de omkring halvtreds historiespecialer ved København, Odense og Århus Universiteter, der omhandler dette emne.

Det er hensigten senere at bringe en fortegnelse fra historie ved Roskilde og Ålborg Universitetscentre, samt over skolehistoriske specialer ved de øvrige humanistiske fag ved alle fem universiteter og universitetscentre.

Specialerne kan som nævnt lånes, men hvert universitet har sin egen låneprocedure.

De københavnske specialer kan umiddelbart hjemlånes, undtagen i de ganske få tilfælde, hvor forfatteren har betinget sig, at hans/hendes tilladelse først indhentes. udlån sker gennem *Humanistisk Fakultets Specialebibliotek, Njalsgade 80, 2300 København S., tlf. 01-54 22 11* eller gennem det lokale bibliotek.

Specialer fra Odense kan som regel også lånes umiddelbart. De kan bestilles fra *Odense Universitetsbibliotek, Campusvej 55, Odense M., tlf. 09-15 86 00*, eller det lokale bibliotek, men specialerne udlånes kun til læsesalsbrug.

Specialer fra Århus kan kun udlånes med forfatterens skriftlige tilladelse, undtagen i ganske få tilfælde, hvor vedkommende har givet generel udlånstilladelse. udlånet sker gennem *Statsbiblioteket, Universitetsparken, 8000 Århus C*, eller det lokale bibliotek. Også her udlånes specialet kun til læsesalsbrug.

N. H. Frandsen

Københavns Universitet

Andersen, Birgitte: En undersøgelse over husholdningsskolernes oprettelse og arbejde 1895-1920. 1981.

Andersen, Birthe: Adelige børns opdragelse i Danmark i tiden 1536 til 1660. 1966.

Andersen, Gunnar folmer: Sofus Høgsbro's deltagelse i kirke- og skolepolitik 1858-84 og hans stilling som formidler mellem den »folkelige« grundtvigianisme og Venstres kulturpolitik i samme periode. 1965.

Auken, Eva: Dannelsen af Grundtvigske institutioner i Vesthimmerland 1873-1905 med særligt henblik på Lundby Højskole og Søttrup frimenighed. 1981.

Coninck-Smith, Ning de: Skole og stat. Intentionerne i den statslige skolepolitik 1780-1820 & 1848-60. 1983.

Corneliussen, Lene: Det højere skolevæsen i Danmark, Tyskland og England ca. 1800-ca. 1870. 1868.

Ehlers, Søren: En lokal grundtvigsk bevægelse. Etableringen af grundtvigske institutioner i Nordvestsjælland 1864-94. 1977.

Fanø, Knud E.: Den nordslesvigske skoleforenings stiftelse og virksomhed indtil krigsudbruddet 1914. udat.

Hansen, Bente: Sofus Høgsbro som højskolemand og politiker indtil 1866 med særligt

- henblik på hans deltagelse i grundlovsforhandlingerne.
- Hansen, Bodil K.: Befolkningens holdning til skolevæsenet på landet ca. 1880-1900. En undersøgelse i Bårse-Mønbo provsti. 1976.
- Hansen, Svend Jakob: Et skolevæsens forandring. En undersøgelse af Holbæk købstads skolevæsen 1898-1904. 1976.
- Hansen, Vagn: Lærernes sociale rekruttering 1869-1925. En undersøgelse af fire statsseminariers dimittender 1869-96 samt en oversigt over det samlede antal dimittender 1897-1925. 1977.
- Hellerup, Niels Klaris: Den legemlige opdragelse i Danmark omkring 1800 med særligt henblik på Frans Nachtegalls virke. 1966.
- Herbild, Birgit: Skolelærerne i landbosamfundet. En undersøgelse af: Landsbylærernes offentlige virksomhed i Stevns herred i perioden 1872-1897. 1977.
- Honoré, Svend: Den madvigsk Skoleordning. En undersøgelse af Den madvigsk Skoleordning i den lærde skole i Danmark (1850-1871) med særligt henblik på dannelsessystemet bag denne og debatten omkring den. 1980.
- Hørby, Kai: N F S Grundtvigs plan om en dansk folkelig højskole i Sorø med særligt henblik på universitetsdirektionens stilling i sagen. 1964.
- Jensen, Paul Ravn og Jørgen O. Bjerregaard Pedersen: Skolevæsenet i Dansk Vestindien 1830-1900, specielt med henblik på St. Croix og St. Thomas. 1980.
- Kjær, Vibeke: En politisk holdningsanalyse af den lærde skoles historiebøger i det 19. århundrede. 1975.
- Kruse, Annette: Folkeskolens historiebøger. En sammenlignende undersøgelse af holdninger til og fremstillinger af Danmarks historie 1513-1864 i nogle af det sidste århundredes lærebøger. 1975.
- Lauesgaard, Birgit: Pædagogiske ideer og praksis på Blågårds Seminarium 1791-1818. Den store skolekommissions forsøg på at skabe en læreruddannelse. 1970.
- Nielsen, Ernest Høybye: Den indbyrdes undervisning i Danmark i første halvdel af 19. årh., med særligt henblik på sjællandske forhold. 1968.
- Nielsen, Gurli: En folkelærers bevidsthedsformidling i perioden omkring landboreformerne ca. 1790-1820. En undersøgelse af L. M. Wedels pædagogiske almuelitteratur. 1981.
- Olsson, Finn Arvid: Kommunalbestyrelsens reform i det københavnske almuskolevæsen 1876. 1976.
- Pedersen, Henning: Folkeskolelovene 1814 og deres historiske baggrund. 1955.
- Peitersen, Birger Bloch: Johan Ludvig Reventlow og almueundervisningen i Danmark. En historisk-pædagogisk analyse. 1971.
- Riis, Lise: De fynske friskoler 1852-ca. 1900. 1980.
- Rud, Anne Majken M. Snerup: En analyse af Højskolebladets indhold 1876-1885 med særligt henblik på det oplysende stof. 1978.
- Sevaldsen, Henrik: Skolelovgivningen på landet i Danmark 1734-1740. 1975.
- Trangbæk, Else: En undersøgelse af F. L. Jahns nationale og gymnastikpædagogiske virksomhed på baggrund af de tyske nationale strømninger i begyndelsen af det 19. årh. 1979.

- Andersen, Leo: Folketingets behandling af skolestrukturen i tiden frem til vedtagelsen af folkeskoleloven af 1958. 1980.
- Christensen, Kirsten Glargaard: Århus skolevæsen 1930-1970 med særligt henblik på en analyse af lærerpersonalet. 1977.
- Christensen, Knud Bisgaard: Der ønskes en undersøgelse af historieundervisningens udvikling i den lærde skole og gymnasiet 1870-1914. 1979.
- Haue, Harry: Den flensborgske folkeskole i perioden 1864-76 med særligt henblik på de forandringer i elevernes sociale situation, den gennemgik efter indførelsen af den preussiske lovgivning og administration. 1971.
- Helms, Niels Jørgen: En redegørelse for standsproblematikken i skolereformerne i Danmark 1799-1810 med særligt henblik på lovgivningsarbejdet og synspunkter i litteraturen. 1971.
- Jørgensen, Carl Erling: Lærerstand i den danske latinskeole 1536-1640 i social og kulturel belysning. 1952.
- Kirstein, Jette: En undersøgelse af Vesterborg Seminarium, dets styrelse, praktiske virkning og politiske betydning. 1975.
- Lauridsen, Finn H.: Bevægelsen for reformer i den danske almueundervisning med særligt hensyn til drøftelsen i litteraturen og indenfor regeringen fra 1784 til dko-leanordningen af 29. juli 1814. 1949.
- Matthes, Inge: Den danske eksamenskole i Sydslesvig 1948-56 og de med dens anerkendelse forbundne praktiske og politiske vanskeligheder, især med henblik på gensidighedsproblematikken. 1974.
- Mikkelsen, Knud: Dansk almueskolepolitik fra 1814-34 med særligt henblik på indførelsen af den indbyrdes undervisning. 1970.
- Møller-Christensen, Anni: Lærerinderne og tjenestemændenes ligeløn 1915-1925. 1974.
- Nellemann, Aksel: På baggrund af den almindelige økonomiske og politiske udvikling i Danmark ønskes en redegørelse for den danske folkeskolelærerstands organisations- og lønningsforhold i perioden 1870-1908 med hovedvægten lagt på tiden 1870-1900. 1951.
- Nørgaard, Mogens: Preussisk sprogpolitik i det nordslesvigske skolevæsen 1864-ca. 1894 med særligt henblik på sprogforordningen af 18. dec. 1888. 1969.
- Nørr, Erik: Den lærde skole og almenskolen tilblivelse. Holdninger og debatindlæg 1889-1903. 1972.
- Sonne, Lars: Det danske Socialdemokrati og folkeskolen 1871-1890. en undersøgelse af det tidlige socialdemokratis skolepolitik med særligt henblik på de hjemlige forudsætninger for formuleringen af de skolepolitiske programmer i 1888 og 1890. 1981.
- Wargenblast, Arne: J. B. Blume (1681-1753), hans politiske indflydelse og hans betydning for kirke- og undervisningsforhold i Danmark og Norge. 1960.
- Weiss-Pedersen, Jørgen: Den indbyrdes undervisning i hertugdømmerne 1820-49. Dens pædagogiske baggrund, dens udformning og udbredelse og en vurdering af dens betydning. 1960.
- Wergreen, Niels Chr.: Formuleringen af den danske skolepolitik over for det tyske mindretal i Nordslesvig i årene 1945-1946. 1975.

Bek, Jesper: Historieundervisningen i gymnasiet 1961-1981. En undersøgelse af fagets didaktiske udvikling. 1982.

Hansen, Karen Møller: Landsbyskolen på Langeland omkring skoleforordningen af 23.1.1739 (ca. 1650-1747). 1974.

Ludvigsen, Lone Tønder: Almueskolevæsenet på landet på Fyn ca. 1800-1814. en undersøgelse af gennemførelsen af dets provisoriske reglement af 1806 i 11 fynske landsogne. 1980.

Sehestedt, Jan: Ændringerne i det tyske mindretals skoleforhold 1945-46 med særligt henblik på den sønderjyske skolekommission. 1982.

Skovmand, Finn: Udviklingen i rammerne for almueskoleundervisningen 1801-1845. 1982.

Institut for dansk skolehistorie

Til Instituttet har – udover de faste medarbejdere – i år været knyttet stipendiaterne *Søren Ehlers*, der arbejder med de grundtvigske alternativer til folkeskolen i første halvdel af dette århundrede, især efterskolerne og ungdomsskolerne, og *Kaare Ulrich Jessen*, der er ved at lægge sidste hånd på sin undersøgelse af den vestjyske skoleordning. *Hanne Engberg*, der nu har afsluttet sit seniorstipendium, er ved at færdiggøre sin afhandling om Christen Kold og de koldske skoler. Overlærer *Lejf Degnbol* er i gang med en undersøgelse af ændringerne i folkeskolens undervisningsplaner i dette århundrede. Lektor, dr. *Ellen Nørgaard* har i 2/5 af sin arbejdstid været tilknyttet Forskningssekretariatet.

I november 1982 afholdt Instituttet et tredages nordisk symposium om historisk-pædagogiske forskningsemner. Det foregik på Schæffergården ved København og havde samlet ca. 35 deltagere. En rapport er under udarbejdelse.

Undervisning og eksamen i disciplinen den danske skoles udvikling og aktuelle situation på kandidatstudiernes 2. del er foregået under ledelse af lektor *Ellen Nørgaard*. Lektor *Ingrid Markussen* har ledet kurset Skolen og lokalsamfundet fra ca. 1900 til i dag.

Medarbejderne har skrevet en række artikler om emner inden for dansk skolehistorie i dette århundrede.

I samarbejde med Danmarks pædagogiske Bibliotek har Instituttet gennem spørgeskemaer til de respektive kommuner ajourført det kartotek over rytterskoletavler, som blev oprettet af S. Ellkier-Pedersen.

Vagn Skovgaard-Petersen

Selskabet for dansk skolehistorie

Selskabet holdt i 1982 sit årsmøde med generalforsamling den 9. oktober i Ølgod Kulturhus. I tilknytning dertil var arrangeret en udflugt til Hodde Skolemuseum og en omvisning i Kulturhuset, begge dele under ledelse af museumsinspektør *S. Manøe Hansen*. I Kulturhuset holdt stipendiat *Kaare Ulrich Jessen* et interessant foredrag: »Da Vestjylland havde sin egen skoleordning«. Ved generalforsamlingen genvalgtes til styrelsen Robert Hellner, Grethe Ilsøe, Ove H. Nielsen, Vagn Hansen og Viggo Witt-Hansen. Kontingentet blev fastsat til 85 kr., dog 60 kr. for pensionister og studerende. Styrelsen har konstitueret sig med overbibliotekar Robert Hellner som kasserer, højskolelærer Vagn Hansen som sekretær, amtskonsulent Viggo Witt-Hansen som næstformand og undertegnede som formand.

Selskabet har udsendt *årbogen 1982* på 160 sider, under lektor Ingrid Markussens redaktion. Til udgivelsen har Selskabet modtaget tilskud fra Statens humanistiske Forskningsråd.

Fra årets øvrige arbejde skal nævnes, at filmen »Den danske Landsbyskole« fra 1950 nu er sikret i tre kopier, der befinder sig i Odense Bys Museer, Danmarks pædagogiske Bibliotek og Institut for dansk skolehistorie. – Selskabet har af tipsmidlerne søgt og fået 70.000 kr. til iværksættelse af en skolehistorisk tværregistrering i Landsarkivet for Nørrejylland; overbibliotekar Aage Bonde har påtaget sig denne vigtige registreringsopgave. – Ingrid Markussen og Ove H. Nielsen har arbejdet med fremstilling af en dias-serie om folkeskolens historie. – Selskabet har udgivet en hidtil utrykt Grundtvig tekst fra 1834: »Statsmæssig Oplysning. Et udkast om samfund og skole«. Udgivelsen, der er tilrettelagt af K. E. Bugge og Vilhelm Nielsen har modtaget tilskud fra Carlsen-Langes Legatstiftelse og G. E. C. Gads Fond. – Selskabet har bistået Wormianum ved udgivelsen af en mappe anskuelighedsbilleder: »Billeder fra Nordens Oldtid«.

Årbogen har skiftet redaktør. Ingrid Markussen har – efter syv års god redaktion – ønsket at holde en pause. Styrelsen har formået stipendiat *Søren Ehlers* til at påtage sig opgaven, og nærværende årbog er resultat af hans redaktionsarbejde.

Vagn Skovgaard-Petersen